

Research article

ข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จังหวัดศรีสะเกษ Environmental and Facility Design Guideline for Tourism in Historical Attraction Sites, Sisaket Province, Thailand

นิโรธ ศรีมันตะ^{1*} เดชนรงค์ วนสันติเยะ¹ นัฐจิภา นวพันธุ์²
Niroth Srimunta^{1*} Detnarong Wonsantier¹ Nattika Navapan²

Received: 15 February 2024 | Revised: 21 July 2025 | Accepted: 23 July 2025

<https://doi.org/10.55003/acaad.2025.269668>

บทคัดย่อ

ประเทศไทยมีความโดดเด่นและหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมอยู่ทั่วทุกภูมิภาค สามารถส่งเสริมและสร้างรายได้ให้กับชุมชน ท้องถิ่น และยังเพิ่มเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวให้กับประเทศได้ แม้มรดกเหล่านั้นจะมีคุณค่าสูงทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และศิลปกรรม แต่การส่งเสริมให้เกิดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพยังต้องมีการศึกษา ส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะองค์ประกอบทางกายภาพของแหล่งศิลปกรรม ที่มีความสำคัญต่อความสามารถของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยปัญหาสำคัญในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ที่อาศัยพื้นที่แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในจังหวัดศรีสะเกษเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากมีสาเหตุความสำคัญ คือ ยังมีจำนวนงานวิชาการไม่มากและยังขาดงานวิจัยที่ศึกษาด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ รวมถึงยังขาดแนวทางการพัฒนาในมิติของสิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดการพื้นที่ที่เหมาะสมที่จะช่วยดึงดูดศักยภาพและคุณค่าเหล่านั้นมาสู่การสร้างมูลค่าได้ต่อไป บทความวิจัยเรื่องแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จึงมีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาบริบทและรวบรวมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ (2) เพื่อวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และคุณภาพมาตรฐานของสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ และ (3) เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยอาศัยการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ทั้งการศึกษาค้นคว้าเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสำรวจและสังเกตการณ์ ในพื้นที่แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมตัวอย่าง 85 แห่ง ใน 39 ตำบล 14 อำเภอของพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ร่วมกับการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากแบบสอบถามจำนวน 250 คน และสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านเวทีการมีส่วนร่วม

¹ สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศและสถาปัตยกรรม คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

¹ Civil and Architecture Technology Program, Faculty of Liberal Arts and Sciences, Rajabhat Sisaket University

² สาขาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยนเรศวร

² Department of Architecture, Faculty of Architecture, Art and Design, Naresuan University

*ผู้ติดต่อประสานงาน (Corresponding Author) อีเมล: moonkteng@gmail.com

ผลการวิจัยจากการสำรวจและสังเกตการณ์ พบว่า แหล่งประวัติศาสตร์ในจังหวัดศรีสะเกษที่ทำการสำรวจ ตั้งอยู่พื้นที่ในเขตเมือง จำนวน 23 แหล่ง พื้นที่ชุมชนชนบท จำนวน 49 แหล่ง และพื้นที่แยกจากชุมชน จำนวน 13 แหล่ง มีลักษณะภูมิทัศน์ถึงชนบท แบ่งเป็นแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในกำกับของกรมศิลปากร จำนวน 46 แห่ง และกำกับดูแลโดยหน่วยงานท้องถิ่นหรือหน่วยงานอื่น ๆ จำนวน 39 แห่ง ผลการประเมินโดยส่วนใหญ่ พบว่า ยังขาดโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวที่ดี รวมถึงระบบจัดการสิ่งแวดล้อม และมาตรการความปลอดภัย ซึ่งถือเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมทุนวัฒนธรรมไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจที่มีศักยภาพ ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจสะท้อนให้เห็นบริบทและสภาพของแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในพื้นที่ คือ (1) สิ่งบริการและโลจิสติกส์การท่องเที่ยว มีบริบทหรือคุณภาพในการรองรับการท่องเที่ยวในระดับน้อย รวมถึง (2) สิ่งอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว (3) การบริหารจัดการกายภาพ และ (4) สภาพแวดล้อมกายภาพ ที่ยังต้องมีการพัฒนาและยกระดับคุณภาพ มาตรฐาน รวมถึงผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นต่อการพัฒนา คือ องค์ประกอบด้านโลจิสติกส์การท่องเที่ยว มีคะแนนความพึงพอใจน้อยที่สุด รวมถึงอาคารห้องน้ำและองค์ประกอบมาตรฐานความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว ที่ควรได้รับการพัฒนาในลำดับแรก และให้ความสำคัญในมิติของการเข้าถึงและใช้งานของทุกคน มาตรฐานทางสัญญาณและจุดจอดรถ และข้อมูลและการสื่อสารเชิงพื้นที่ นอกจากนี้ผลการวิจัยจากข้อมูลการสัมภาษณ์ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายสะท้อน 3 ประเด็นสำคัญ คือ การบูรณาการเชิงนโยบายที่สอดคล้องทั้งในระดับจังหวัด และพื้นที่ท้องถิ่น การยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพที่ยั่งยืน และข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการควรพิจารณาด้านนโยบาย การบริหารจัดการ และการพัฒนาและส่งเสริมอย่างยั่งยืนร่วมด้วย โดยแนวคิดการสร้างแหล่งเรียนรู้เชิงคุณค่าที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้และมีอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ชัดเจน

ข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการ และนโยบายด้านการพัฒนา คือ (1) การสร้างแผนงานและงบประมาณในการบริหารจัดการ ร่วมกับแนวทางการอนุรักษ์ ส่งเสริม พื้นฟู (2) การสร้างกลไกและเครือข่ายการบริหารจัดการ และ (3) การส่งเสริมคุณค่าและการกำหนดมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ และการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว คือ (1) การกำหนดแนวคิดสำคัญของท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และการเชื่อมโยงคุณค่าทางประวัติศาสตร์สู่ประวัติศาสตร์ร่วมสมัย (2) การพัฒนาสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ต้องให้ความสำคัญกับผลกระทบทางด้านมุมมองที่มีต่อแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม (3) ควรส่งเสริมให้มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดวิธีการจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม (4) การจัดการความปลอดภัยทั้งด้านสวัสดิภาพและทรัพย์สิน และความปลอดภัยจากอุบัติเหตุและสุขอนามัย และ (5) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการใช้งานของคนทุกคน (Universal Design) และการท่องเที่ยวสำหรับทุกคน (Tourism for All)

คำสำคัญ: การออกแบบสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวสำหรับทุกคน

Abstract

Thailand has outstanding and diverse cultural heritage throughout all its regions, which can be promoted to create income for communities and localities, and also boost the national economy through tourism. Although this heritage possesses high cultural, historical, and artistic value, promoting it to create quality learning and tourism experiences still requires concrete study and promotion. This is especially true for the physical components of artistic sites, which are crucial to the capabilities of tourist attractions, particularly historical ones. The key problem in this study, which uses historical and artistic sites in Sisaket

Province as a case study, stems from significant reasons: there is a limited amount of academic work and a lack of systematic research on the physical aspects of these tourist sites. Furthermore, there is a lack of development guidelines regarding facilities and appropriate spatial management that could help unlock that potential and value for future value creation. This research article forms part of the study entitled “Environmental and Facility Design Guideline for Tourism in Historical Attraction Sites: Sisaket Province, Thailand.” The objectives of this study are threefold: (1) to examine the context and systematically document the historical tourism resources in Sisaket Province; (2) to analyze the problems, needs, and standards of the environmental settings and facilities associated with historical tourism in the area; and (3) to propose design guidelines for environments and facilities that promote historical tourism. Using a mixed-methods approach, the study integrates qualitative research—including field surveys and observations of 85 representative historical and cultural sites in 39 sub-districts from 14 districts of Sisaket Province in conjunction with quantitative research data from a questionnaire of 250 respondents and interviews with key stakeholders through a participatory forum.

The findings from the field survey and observations revealed that the historical sites investigated are located in three main areas: 23 sites are situated within urban zones, 49 sites within rural communities, and 13 sites in isolated areas. The overall landscape and visual character are semi-rural. Among these, 46 historical and artistic sites are under the supervision of the Fine Arts Department, while the remaining 39 sites are managed by local authorities or other relevant agencies. The majority of the evaluations indicated a lack of adequate infrastructure to support tourism, including insufficient environmental management systems and safety measures. These deficiencies pose significant obstacles to transforming cultural capital into viable economic potential. An analysis of the survey data highlights the current context and conditions of historical and artistic sites in the area, identifying four key areas requiring development: (1) tourism services and logistics, which are generally inadequate in quality and capacity to accommodate tourism; (2) tourism facilities, including restrooms and resting areas; (3) physical management of the sites; and (4) the broader environmental design, which lacks consistency with tourism standards. Survey respondents particularly noted low satisfaction with logistical components such as transportation access, restroom infrastructure, and the absence of standardized safety features. These elements were identified as priority areas for improvement. Additional concerns included the need to enhance universal accessibility, improve transportation routes and parking, and provide effective spatial information and communication systems. Furthermore, data gathered through participatory interviews with stakeholders revealed three critical insights: (1) there is a need for policy integration at both the provincial and local levels; (2) historical sites should be upgraded into sustainable, high-quality learning and tourism destinations; and (3) policy recommendations concerning the design and management of tourism facilities and environments should emphasize coordinated governance, long-term development, and inclusive promotion. The overarching design concept should aim to create value-based learning spaces that are accessible to all and reflect a clear local identity.

From the study of context, needs and standards, policies and participation proposals, findings revealed significant gaps in tourism infrastructure, environmental management systems, and safety measures

across historical sites in Sisaket Province, which impede the transformation of cultural capital into economic capital. The study argues that development should integrate management policies and sustainable environmental concepts to create accessible, high-quality learning destinations with a strong local identity. The proposed guidelines for the environmental and facility design of historical tourism in Sisaket Province include strategic recommendations for management and development policies as follows: (1) developing comprehensive plans and budgeting frameworks for site management, in coordination with conservation, promotion, and restoration strategies; (2) establishing administrative mechanisms and management networks; and (3) promoting the cultural value of the sites while implementing regulatory measures for land use and ensuring equitable distribution of tourism-generated income to local communities. Recommended design guidelines for historical tourism environments and facilities include: (1) articulating core local concepts to develop learning spaces that connect historical significance with contemporary relevance; (2) taking into account the visual impact of environmental and landscape features on historical and cultural sites; (3) promoting effective environmental management practices; (4) ensuring comprehensive safety measures covering visitor welfare, asset protection, accident prevention, and hygiene; and (5) developing inclusive facilities based on Universal Design principles and Tourism for All.

Keywords: Environmental Design, Tourism Facility, Historical Attraction Site, Tourism for All

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และศิลปกรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการกระจายตัวของแหล่งประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และแหล่งมรดกวัฒนธรรมอันทรงคุณค่ามากมาย ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่ยังเป็นทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ที่มีบทบาทในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการพัฒนาที่ยั่งยืน (Bourdieu, 1986, Du Cros & McKercher, 2020) ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์สามารถระบุความสำคัญของแหล่งโบราณคดีและแหล่งศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษได้ 4 ช่วงสมัย คือ สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ สมัยยุคประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมขอม สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ (Sarat, 2021) พื้นที่บริเวณนี้จึงเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านมรดกทางวัฒนธรรม โดยมีแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมกระจายครอบคลุมพื้นที่ ทั้งชุมชนโบราณ วัด อนุสรณ์สถาน รวมถึงแหล่งประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเด่น เช่น ภาพสลักผาจันทร์แดง และผาเขียน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์และศิลปะในยุคหินใหม่ (Higham, 2014) หลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งว่าศรีสะเกษเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทวารวดีอีสาน (Nakhieo et al., 2025) ซึ่งพบการกระจายตัวของชุมชนแบบคูน้ำคันดิน (moat) ในลุ่มแม่น้ำมูล และพื้นที่ใกล้เคียงจำนวนมาก แสดงถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และยังสะท้อนระบบนิเวศน์ที่สัมพันธ์กับระบบสังคมและเศรษฐกิจในยุคนั้น (O'Reilly & Scott, 2015; Srithong et al., 2020) นอกจากหลักฐานทางกายภาพแล้วยังปรากฏอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้มาอย่างยาวนานที่รวมถึงความหลากหลายทางภาษา ล้วนสะท้อนถึงพลวัตทางวัฒนธรรมและการปรับตัวในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (Smalley, 1988) แหล่งศิลปกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบันที่ได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และเทคโนโลยี สามารถแบ่งเป็น (1) อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน หลักเมือง (2) วัด วัดร้าง ศาสนสถาน (3) พิพิธภัณฑสถาน สถาปัตยกรรม พระราชวัง (4) แหล่งโบราณคดีทั้งที่ขุดแล้วและยังไม่ได้ขุดค้น โบราณวัตถุ เศษภาชนะโบราณ (5) ชุมชนโบราณ เมืองโบราณ อุทยานประวัติศาสตร์ (6) เมืองเก่า เมืองประวัติศาสตร์ และ (7) ย่านชุมชนเก่า (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2019)

สภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มอุปสงค์การท่องเที่ยวของพื้นที่ (Pratum et al., 2018) โดยเฉพาะการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และการสื่อสารอัตลักษณ์ ซึ่งองค์ประกอบด้านสุนทรียะและความเชื่อมโยงทางกายภาพ มีอิทธิพลต่อความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของผู้ใช้งานพื้นที่สาธารณะอย่างมีนัยสำคัญ (Birr & Adem, 2022) รวมถึงแนวคิดการท่องเที่ยวสำหรับทุกคน (Tourism for All) และการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design) ถือเป็น การบริหารจัดการให้กลุ่มนักท่องเที่ยวเข้าถึงได้อย่างทั่วถึง ซึ่งรวมถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้าง ภาพลักษณ์และประสบการณ์ที่น่าจดจำของแหล่งประวัติศาสตร์ (Baloglu & McCleary, 1999, Department of Tourism, 2014, Di Giovine, 2008) เมื่อแหล่งท่องเที่ยวรวมเข้ากับสิ่งประกอบทางกายภาพ จะก่อให้เกิดคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว และ เกิดความคุ้มค่าต่อการใช้จ่าย เรียกว่า วงแหวนแห่งคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว (Department of Tourism, 2014, p. 6)

อย่างไรก็ตาม แม้พื้นที่ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของไทยรวมถึงในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษจะมีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมสูง แต่กลับยังไม่สามารถแปลงเปลี่ยนคุณค่าทางวัฒนธรรมเหล่านั้นให้เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ได้อย่างเต็มที่เท่าที่ควร โดยเฉพาะสิ่งประกอบทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อ ความสามารถของแหล่งท่องเที่ยว โดยปัญหาสำคัญในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ คือ (1) ยังมีงานวิจัยเชิงพื้นที่ไม่มากนักที่ ทำการศึกษาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดศรีสะเกษอย่างเป็นระบบ (2) ยังขาดการศึกษาและประเมิน สถานะปัจจุบันด้านมาตรฐานคุณภาพทางกายภาพ และ (3) ยังขาดแนวทางการพัฒนาในมิติของสิ่งอำนวยความสะดวกและการ จัดการพื้นที่ที่เหมาะสม ซึ่งการพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดเชิงบูรณาการระหว่างทุน ทางวัฒนธรรม ทุนสังคม และทุนกายภาพ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและชุมชนท้องถิ่น (Annamalah, 2023, Çakmak et al., 2018) โดยเฉพาะแนวคิดที่เน้นการใช้ทุนอัตลักษณ์และกิจกรรมทางวัฒนธรรมในการฟื้นฟูพื้นที่ให้มี ชีวิตชีวาและเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พื้นที่ศึกษาจังหวัดศรีสะเกษจึงมีความต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ที่มักได้รับการส่งเสริม การท่องเที่ยวหลัก เช่น สุโขทัย พระนครศรีอยุธยา ที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นเมืองมรดกระดับนานาชาติ หรือเมืองพิมาย ที่เป็น แหล่งท่องเที่ยวหลักของภูมิภาค ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการ ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ที่ยังต้องการการรวบรวมข้อมูลบริบทและคุณค่าของแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์คุณภาพและมาตรฐานด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนา และการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูงของจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อให้หน่วยงานรัฐ หน่วยงานท้องถิ่น และชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้มีแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ทุนทางวัฒนธรรมที่ เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงคุณค่าต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาบริบทและรวบรวมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
- 2.2 เพื่อวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และคุณภาพมาตรฐานของสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
- 2.3 เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1 มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ พิจารณาจากศักยภาพในการดึงดูดใจสำหรับ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว โดยเป้าหมายของการท่องเที่ยวทาง

ประวัติศาสตร์เน้นการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการรักษาวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว (Department of Tourism, 2013)

บริษัทจังหวัดศรีสะเกษมีแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมอันหลากหลาย (Ministry of Natural Resources and Environment, 2020) แต่ยังคงขาดการแปลงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ให้กลายเป็นมูลค่าที่จับต้องได้ผ่านการออกแบบเชิงพื้นที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก แนวคิดมาตรฐานด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์มีองค์ประกอบสำคัญ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) สิ่งบริการและโลจิสติกส์การท่องเที่ยวอื่น ๆ (2) สิ่งอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว (3) การบริหารจัดการกายภาพ และ (4) สภาพแวดล้อมกายภาพ และมีองค์ประกอบ 10 รายการย่อย ได้แก่ (1) อาคารบริการนักท่องเที่ยว (2) อาคารห้องน้ำ (3) อาคารสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ (ร้านค้า ร้านอาหาร ชุม ชุมน้ำ ศาลา ฯลฯ) (4) จุดจอดรถและทางสัญจร (5) ข้อมูลป้ายข้อมูล ป้ายสัญลักษณ์ (6) การจัดการสภาพแวดล้อมและภูมิสถาปัตยกรรม (7) การจัดการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ (8) มาตรฐานความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว (9) การจัดการสิ่งแวดล้อม และ (10) โลจิสติกส์การท่องเที่ยวอื่น ๆ (Department of Tourism, 2013, Department of Tourism, 2014, Janmouen, et al., 2019)

3.2 การจัดการองค์ประกอบทางกายภาพและสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว

Department of Tourism (2013) ระบุถึงองค์ประกอบทางกายภาพภายในแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ว่ามีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เรียกว่า ระบบกายภาพ เริ่มจากจุดทางเข้าพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เช่น ชุมประตู จุดจอดรถ ไปสู่พื้นที่บริการ เช่น ศูนย์บริการข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยว จุดขายบัตร รวมถึงจุดบริการนักท่องเที่ยว จุดแวะพัก ร้านค้า และร้านอาหาร รวมถึงห้องน้ำที่สะอาด องค์ประกอบทางกายภาพทั้งหมด ต่อเชื่อมกันโดยระบบสาธารณูปโภค และมีภูมิสถาปัตยกรรมที่ได้รับการจัดแต่งไว้เป็นบริเวณโดยรอบ Anambutr and Sukolratanamete (2016) อธิบายว่า ผลกระทบทางด้านภูมิทัศน์จากการพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม เกิดขึ้นจาก การบดบัง (Obstruction) ความแปลกแยก (Alienation) การคุกคาม (Threaten) และการรบกวน (Disturbance) โดยสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ควรมีลักษณะ คือ (1) สภาพสมบูรณ์ เป็นระเบียบ สวยงาม (2) คุณภาพดี ใช้งานได้ (3) ปลอดภัยไม่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้งาน และ (4) มีระบบจัดการ บำรุงรักษา ให้ใช้งานได้ตลอดเวลา Amloy (2025) ระบุว่า องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ ธรรมชาติ โครงสร้างพื้นฐาน วัฒนธรรม ประเพณี ชุมชน เศรษฐกิจ ศาสนา และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ชัดเจนและยั่งยืน เสริมสร้างความภาคภูมิใจของชุมชน และยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

Yimsrual (2018) ระบุว่า แหล่งท่องเที่ยวควรจัดออกเป็น 3 ส่วนพื้นที่ ได้แก่ ส่วนพื้นที่สงวนรักษา ส่วนพื้นที่นันทนาการและสิ่งอำนวยความสะดวก และส่วนพื้นที่ควบคุมสิ่งแวดล้อม และเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมเชิงกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การใช้วัสดุจากพื้นที่ สีสัน รูปแบบโครงสร้าง และการจัดวางเส้นทางสัญจร จุดจอดรถ ป้ายสื่อความหมาย รวมถึงการผสมผสานองค์ความรู้ท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ และหัตถกรรม เพื่อสร้างภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวเฉพาะตัว (Destination Image) ซึ่งรวมถึงสภาพแวดล้อมและสิ่งประกอบกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวมีความจำเป็นต้องได้รับการออกแบบ จัดเตรียม มีการจัดการและดูแลรักษาให้สอดคล้องกับความต้องการและรสนิยมของนักท่องเที่ยว ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพควบคู่ไปกับการรักษาคุณค่าจุดท่องเที่ยว และการจัดการด้านอื่น ๆ (Department of Tourism, 2013)

3.3 การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล (Tourism for All) และการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design)

การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล หมายถึง การท่องเที่ยวที่คนทุกเพศ ทุกวัย ทุกสภาพร่างกายสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว บริการสาธารณะ และกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้โดยสะดวก ปลอดภัย และปราศจากอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นจากความแตกต่างทางสภาพร่างกาย อายุ และเพศสภาพ (Jarutach, 2015) ซึ่งหลักการที่สำคัญของการออกแบบเพื่อทุกคน

มีหลักสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ (1) ความเสมอภาค (Equitable Use) ทุกคนในสังคมใช้งานได้อย่างเท่าเทียมกัน ไม่แบ่งแยกและเลือกปฏิบัติ (2) มีความยืดหยุ่นในการใช้งาน (Flexibility in Use) สามารถปรับเปลี่ยนการใช้งานได้ การออกแบบรองรับการใช้สอยจากผู้ใช้งานที่หลากหลาย (3) ใช้งานง่าย/เข้าใจง่าย (Simple and Intuitive Use) ใช้รูปภาพเป็นสัญลักษณ์สากล และสื่อสารให้เข้าใจง่าย การออกแบบเรียบง่าย สามารถใช้งานได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงประสบการณ์ ความรู้ ภาษาหรือระดับความชำนาญของผู้ใช้ (4) มีข้อมูลชัดเจน (Perceptible Information) ให้ข้อมูลที่เข้าใจได้ง่าย ไม่จำเป็นต้องอาศัยการรับรู้ทางร่างกายที่มากเกินไป (5) มีความปลอดภัยและก่อให้เกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุด (Tolerance for Error) มีระบบป้องกันความผิดพลาดในการใช้งาน/มีผลก่อให้เกิดอันตรายน้อยที่สุด (6) ใช้แรงน้อย (Low Physical Effort) การออกแบบจะต้องมีความสะดวกและไม่ต้องออกแรงมาก (7) ขนาดและพื้นที่ใช้งานที่เหมาะสมกับการเข้าถึงและใช้สอย (Size and Space for Approach and Use) มีขนาดหรือพื้นที่ใช้งานที่เหมาะสมกับการใช้งาน โดยปราศจากเงื่อนไขของข้อจำกัดทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหว (Jarutach, 2022)

แนวคิด Tourism for All และ Universal Design ถูกนำมาใช้ในแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลกเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคในการเข้าถึง McKercher and Du Cros (2002) เน้นว่าแหล่งประวัติศาสตร์ต้องจัดการพื้นที่ให้รองรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุและผู้พิการ ซึ่งครอบคลุมถึงการจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมผ่านการออกแบบพื้นที่สาธารณะให้มีความกลมกลืนกับประวัติศาสตร์ รวมถึงการสร้างแบรนด์อัตลักษณ์ท้องถิ่น และในขณะเดียวกันก็สามารถรองรับผู้ใช้งานอย่างทั่วถึง และ UNESCO (2016) ได้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของการพัฒนาแหล่งมรดกให้ยั่งยืนใน 3 มิติ คือ คุณค่าทางวัฒนธรรม การตีความ และโครงสร้างพื้นฐาน

4. ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

4.1 รูปแบบการวิจัยและกระบวนการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) จากกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และทำการวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และคุณภาพมาตรฐาน เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการและนโยบายด้านการพัฒนา รวมถึงแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรม (รูปที่ 1)

4.2 ตัวแปรในการวิจัย

ตัวแปรในการวิจัยครั้งนี้ปรับปรุงองค์ประกอบมาตรฐานด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวจาก Department of Tourism. (2013), Department of Tourism. (2014) and Janmouen et al., (2019) ประกอบด้วย

1) ตัวแปรแนวคิดหลัก (Conceptual Variables) ที่ใช้ประเมินบริบทภาพรวม แบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) สิ่งบริการและโลจิสติกส์การท่องเที่ยวอื่น ๆ (2) สิ่งอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว (3) การบริหารจัดการกายภาพ และ (4) สภาพแวดล้อมกายภาพ

2) ตัวแปรเชิงปฏิบัติการ (Operational Variables) โดยกำหนดเป็นตัวแปรเชิงปฏิบัติการ 10 รายการย่อย ได้แก่ (1) อาคารบริการนักท่องเที่ยว (2) อาคารห้องน้ำ (3) อาคารสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ (ร้านค้า ร้านอาหาร ชุม ชาลา ฯลฯ) (4) จุดจอดรถและทางสัญจร (5) ข้อมูล ป้ายข้อมูล ป้ายสัญลักษณ์ (6) การจัดการสภาพแวดล้อมและภูมิสถาปัตยกรรม (7) การจัดการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ (8) มาตรฐานความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว (9) การจัดการสิ่งแวดล้อม และ (10) โลจิสติกส์การท่องเที่ยวอื่น ๆ ซึ่งจะใช้เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการออกแบบทางกายภาพต่อไป

4.3 การออกแบบกลุ่มตัวอย่างและพื้นที่ศึกษา

การเลือกพื้นที่ศึกษาเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยครอบคลุม 85 แหล่งตัวแทนจาก 39 ตำบลใน 14 อำเภอ ซึ่งมีความหลากหลายทั้งด้านยุคสมัยและประเภทศิลปกรรม โดยอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ออกแบบให้มีความหลากหลายและครอบคลุม คือ

1) กลุ่มประชาชนทั่วไป ผู้มาเยี่ยมเยือน นักท่องเที่ยว และกลุ่มผู้แทนหน่วยงาน ใช้ความคลาดเคลื่อน (e) ± 10 ได้ขนาดตัวอย่างเท่ากับ 100 คน (Yamane, 1967, p. 886) โดยวิจัยครั้งนี้ใช้ขนาดตัวอย่าง 2 เท่าจึงได้ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการจัดทำแบบสอบถามจำนวน 200 คน ร่วมกับกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงที่เป็นนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 50 ตัวอย่าง รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 250 คน

2) กลุ่มผู้แทนหน่วยงาน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้แทนชุมชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ จำนวน 50 คน ผ่านการคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อเข้าร่วมให้ข้อมูลเชิงลึกและเข้าร่วมเวทีระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม

3) กลุ่มพื้นที่เป้าหมาย 85 แห่ง เป็นพื้นที่ตัวแทนจากการสำรวจ เพื่อทำการประเมินตัวแปรหลัก 4 องค์ประกอบ และนำข้อมูลสู่กระบวนการมีส่วนร่วมจากกลุ่มผู้แทนหน่วยงานราชการ หน่วยงานท้องถิ่น และชุมชนเครือข่ายในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

4.4 เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

1) แบบสำรวจ สังเกตการณ์ และประเมิน (Observation Form) โดยมีประเด็นในการวิจัยเพื่อศึกษาบริบท ประเมินความสามารถรองรับการท่องเที่ยวด้านสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยการให้คะแนน 1-5 (rating scale) จากตัวแปรหลัก 4 องค์ประกอบหลัก

2) แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง (Questionnaire) เพื่อศึกษาปัญหา ความต้องการ และความคิดเห็นที่มีต่อคุณภาพมาตรฐานของสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษจากกลุ่มตัวอย่าง 250 คน โดยการให้คะแนน 1-5 (rating scale) ตัวแปร 10 รายการย่อย

3) แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) สำหรับกลุ่มผู้แทนหน่วยงาน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้แทนชุมชน ผ่านเวทีการมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาปัญหา ความต้องการ และความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว

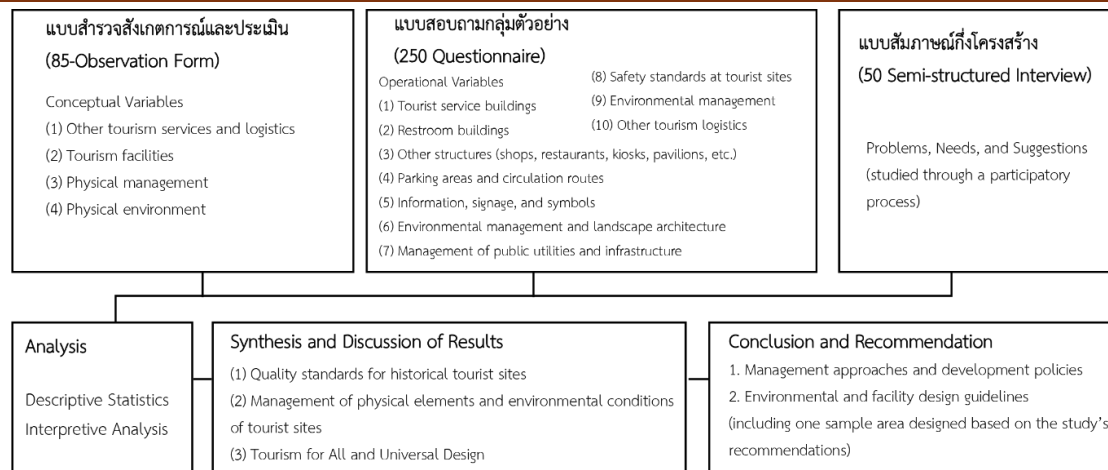
4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อคุณภาพสิ่งอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยวระหว่างแหล่งประเภทต่าง ๆ

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์โดยใช้การตีความ (Interpretive Analysis) และจัดหมวดหมู่ตามประเด็น จากแบบสำรวจ สังเกตการณ์ และการวิเคราะห์ผลคะแนนการประเมิน วิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ รวมถึงการวิเคราะห์แบบสอบถาม ในประเด็นเชิงคุณภาพเพื่อเสนอแนะแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

4.6 แนวทางการสังเคราะห์ผลและสรุปผล

ข้อมูลจากการวิเคราะห์ตัวแปรแนวคิดหลักและตัวแปรเชิงปฏิบัติเป็นข้อมูลสนับสนุนการสังเคราะห์ เพื่อจัดทำเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการและนโยบายด้านการพัฒนา และแนวทางออกแบบพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ร่วมกับข้อมูลความคิดเห็นจากกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ตามแนวคิด (1) มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (2) การจัดการองค์ประกอบทางกายภาพและสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว (3) การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล (Tourism for All) และการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design)

รูปที่ 1 กระบวนการวิจัย

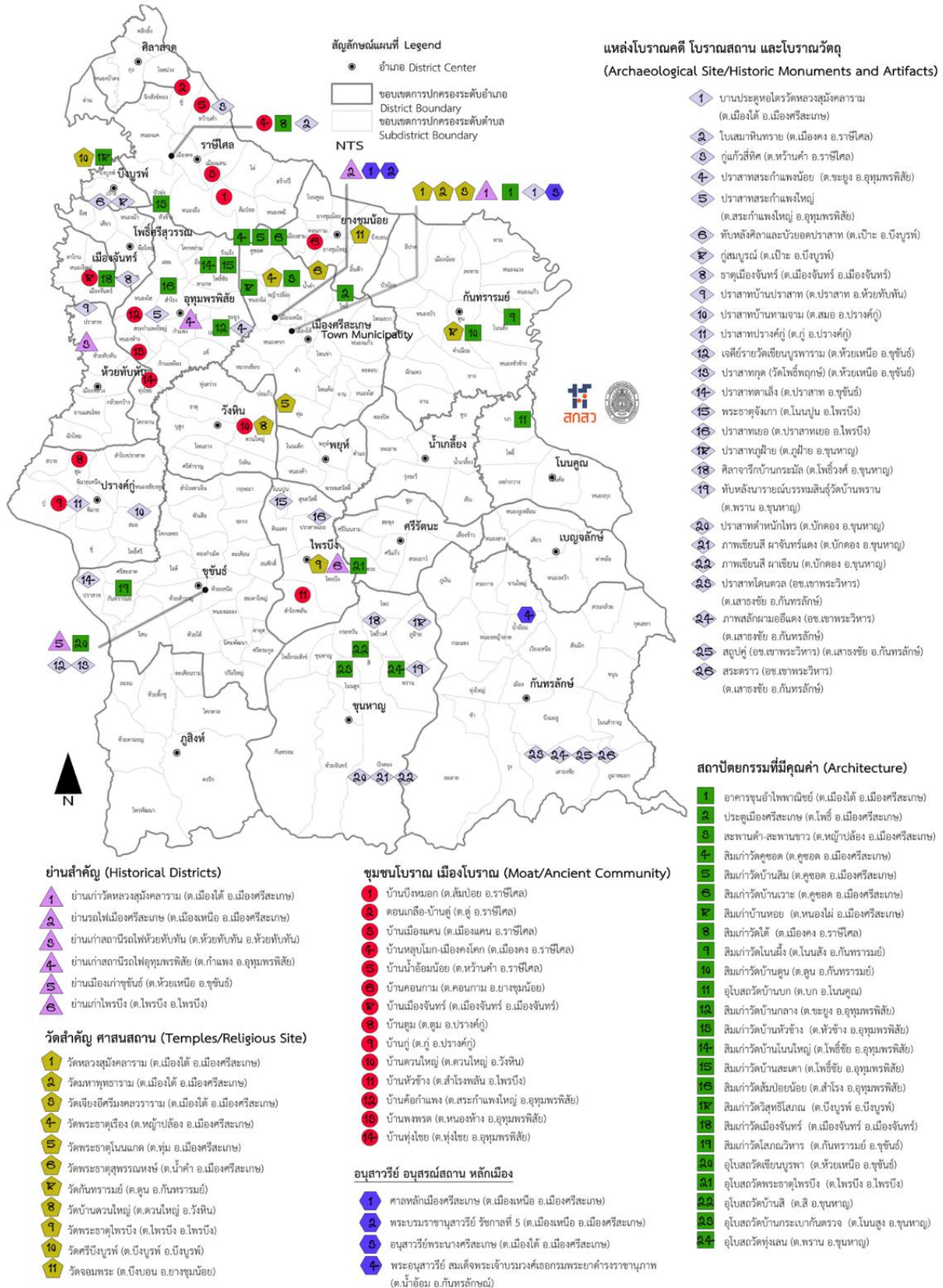
Figure 1 Process of Research

5. ผลการวิจัยและข้อค้นพบ

ผลการวิจัยครั้งนี้สรุปตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ คือ (1) ผลการวิจัยด้านบริบทและสภาพแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม (2) ผลการวิจัยด้านปัญหา ความต้องการ และคุณภาพมาตรฐานของสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และ (3) ผลข้อเสนอแนะผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในงานวิจัย รวมถึงผลข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีรายละเอียดผลการวิจัย ดังนี้

5.1 ผลการศึกษาบริบทและการรวบรวมข้อมูลแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

การวิจัยภาคสนามโดยการสำรวจ สังเกตการณ์ และประเมินบริบทและสภาพแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม และรวบรวมจัดทำข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมที่ทำการสำรวจได้จำนวน 85 แห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ 39 ตำบล 14 อำเภอ (รูปที่ 2) สามารถจัดกลุ่มเพื่อทำการสำรวจได้ 6 ประเภท ประยุกต์ตามลักษณะทางกายภาพ สภาพแวดล้อม และการใช้ประโยชน์ของแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม Ministry of Natural Resources and Environment (2020, p. 4) ได้แก่ (1) ชุมชนโบราณ เมืองโบราณ (Moat/Ancient Community) จำนวน 14 แห่ง (2) วัดสำคัญ ศาสนสถาน (Temple/Religious Site) จำนวน 11 แห่ง (3) สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า (Architecture) จำนวน 24 แห่ง (4) ย่านสำคัญ (Historical District) จำนวน 6 แห่ง (5) อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน (Monument/Memorial Site) และหลักเมือง จำนวน 4 แห่ง และ (6) แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน และโบราณวัตถุ (Archaeological Site/Historic Monument and Artifact) 26 แห่ง (รูปที่ 3)

รูปที่ 2 แผนที่แสดงตำแหน่งของแหล่งประวัติศาสตร์และแหล่งศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

Figure 2 A map showing the locations of historical and artistic in Sisaket Province

● ชุมชนโบราณ/เมืองโบราณ (Moat/Ancient Community)

เป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นคูน้ำคันดินล้อมรอบ พบในบริเวณตอนเหนือของจังหวัดศรีสะเกษ แถบลุ่มน้ำมูล อ.ราชีเสล อ.ยางชุมน้อย และ อ.อุทุมพรพิสัย มีสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเป็นเมืองหรือบริเวณเมืองหรือมีร่องรอยที่แสดงว่าเคยเป็นถิ่นฐานในอดีต และยังคงมีลักษณะเด่นที่ปรากฏชัดในโบราณสถาน มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม หรือโบราณคดี

■ สถาปัตยกรรม (Architecture)

เป็นแหล่งศิลปกรรมเดียวที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมหรือศิลปกรรมเป็นพิเศษ บ่งบอกความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ หรือมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

▲ ย่านสำคัญ (Historical District)

เป็นกลุ่มอาคาร พื้นที่ หรือสภาพแวดล้อม ที่แสดงอัตลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างตามบริบทแวดล้อม ทั้งที่เป็นเมืองหรือชนบท มีพัฒนาการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประจักษ์ได้จากทั้งสภาพทางกายภาพที่โดดเด่นทั้งลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์โดยรอบ และสภาพทางสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และกิจกรรมของชุมชน

◆ วัดสำคัญ/ศาสนสถาน (Temples/Religious Site)

มีคุณค่าทางด้านศิลปกรรม ร่วมกับลักษณะทางศิลปะสถาปัตยกรรมทั้งงดงาม มีความพิเศษ สมควรแก่การอนุรักษ์ ทั้งในด้านศิลปกรรมและบริเวณภูมิทัศน์โดยรอบ อาจตั้งอยู่เดี่ยว ๆ หรือรวมตัวเป็นกลุ่มเล็ก ๆ หรือกระจายตัวอยู่เป็นเมืองหรือชุมชนเมืองและชนบท

◆ แหล่งโบราณคดี/โบราณสถานและโบราณวัตถุ (Archaeological Site/Historic Monuments and Artifact)

เป็นพื้นที่แหล่งโบราณคดีทั้งที่ขุดค้นแล้วและยังไม่ได้ขุดค้น ในที่นี้รวมถึงโบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งศิลปกรรมเดียวที่มีคุณค่าทางด้านโบราณคดี เป็นแหล่งศิลปกรรมที่ไม่ได้ใช้งานตามหน้าที่เดิมแล้ว มีคุณค่าโดดเด่นในมิติทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา

● อนุสาวรีย์/อนุสรสถาน (Monuments/Memorial Site)

พื้นที่ศิลปกรรมหรือศิลปวัตถุเดียวที่มีความหมายพิเศษและเป็นสัญลักษณ์ถึงบุคคลหรือเรื่องราวและสถานที่ที่บ่งบอกถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์

รูปที่ 3 ประเภทของแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

Figure 3 Categories of historical and artistic sites in Sisaket Province

ผลการวิจัยด้านบริบท พบว่า แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมที่มีคุณค่าและควรอนุรักษ์กระจายตัวทั่วพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ (รูปที่ 3) โดยมีขอบเขตที่ตั้ง ได้แก่ พื้นที่ในเขตเมือง จำนวน 23 แหล่ง พื้นที่ชุมชนชนบท จำนวน 49 แหล่ง และพื้นที่แยกจากชุมชน จำนวน 13 แหล่ง ซึ่งผลการสำรวจด้านสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ พบว่า มีลักษณะภูมิทัศน์ทั้งชนบท ประกอบด้วย อาคารบ้านเรือน อาคารทางศาสนา สิ่งปลูกสร้างเพื่อการเกษตร และอาคารใช้ประโยชน์สาธารณะต่าง ๆ มีการใช้วัสดุแบบพื้นถิ่นในชุมชนโดยรอบ เช่น สังกะสี ไม้ และอิฐบล็อก รวมถึงวัสดุที่ปรากฏในแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม ที่ประกอบด้วย หินทราย ศิลาลง และอิฐดินเผา โดยมีฉากหลังเป็นพื้นที่ป่าไม้พื้นที่และทุ่งนา เป็นลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษาโดยส่วนใหญ่ที่ปรากฏ และเป็นแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในกำกับของกรมศิลปากร จำนวน 46 แห่ง และกำกับดูแลโดยหน่วยงานท้องถิ่นหรือหน่วยงานอื่น ๆ จำนวน 39 แห่ง

การประเมินสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวของแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมใน 4 องค์ประกอบ โดยใช้วิธีสำรวจ สังเกตการณ์ พื้นที่ตัวอย่าง 85 แห่ง พบว่า (1) สิ่งบริการและโลจิสติกส์การท่องเที่ยว มีบริบทหรือคุณภาพรองรับการบริการท่องเที่ยวที่น้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 1.76) ได้แก่ ตู้กดเงินสด จุดปฐมพยาบาล อินเทอร์เน็ตสาธารณะ

และการใช้พลังงานทางเลือก (2) สิ่งอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพมาตรฐานศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อาคารห้องน้ำ ชุม ศาลา ร้านค้าและสิ่งปลูกสร้าง จุดจอดรถ และเส้นทางสัญจร การจัดการป้ายและแผ่นแสดงข้อมูล (ค่าเฉลี่ย 2.15) (3) การบริหารจัดการกายภาพ ได้แก่ สาธารณูปโภค และระบบประกอบอาคาร การจัดการความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว และการจัดการสิ่งแวดล้อม (ค่าเฉลี่ย 2.62) และ (4) สภาพแวดล้อมกายภาพ ได้แก่ องค์ประกอบแวดล้อมทางกายภาพและภูมิสถาปัตยกรรม (ค่าเฉลี่ย 2.98) ตามลำดับ (รูปที่ 4)

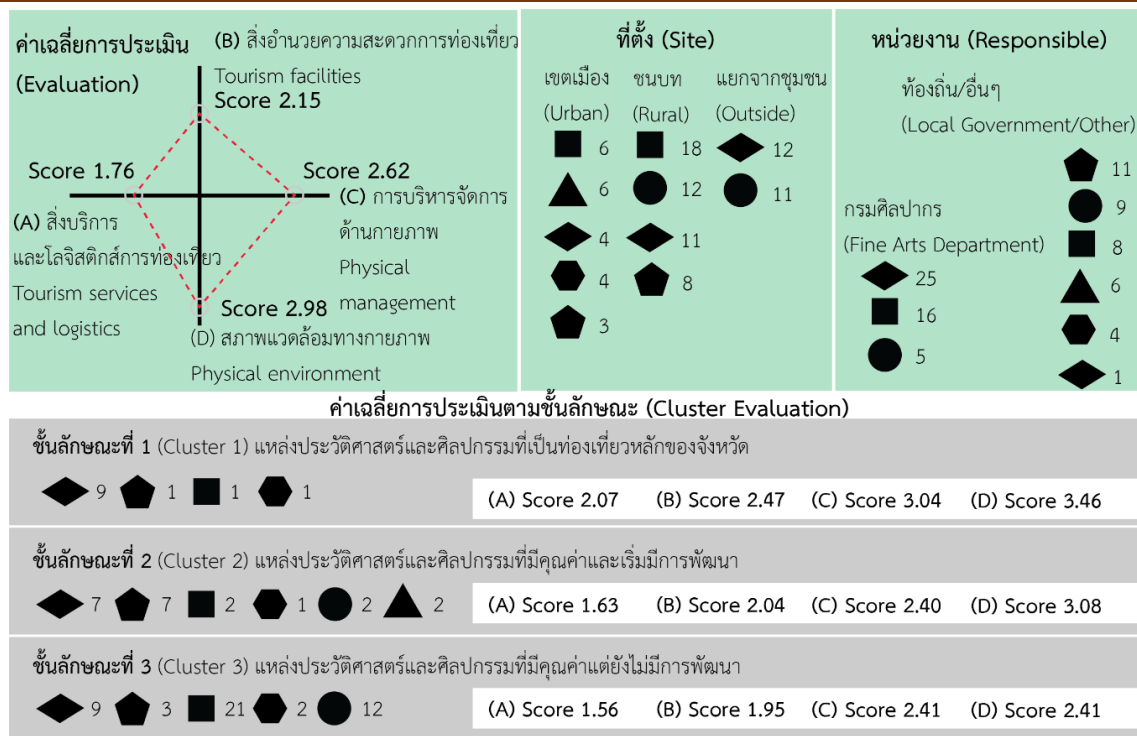
จากข้อมูลการสำรวจพื้นที่ตัวอย่าง 85 แห่ง สามารถวิเคราะห์ลักษณะตามสถานะการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ได้ 3 ชั้นลักษณะ คือ (1) ชั้นลักษณะที่ 1 (Cluster 1) แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัด เช่น ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ปราสาทสระกำแพงน้อย อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร วัดพระธาตุเรืองรอง เป็นต้น (2) ชั้นลักษณะที่ 2 (Cluster 2) แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมที่มีคุณค่าและเริ่มมีการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวของชุมชนบ้างแล้ว เช่น ชุมชนโบราณทุ่งไชย ชุมชนโบราณบ้านหลุมหมอก วัดบ้านดอนใหญ่ เป็นต้น และ (3) ชั้นลักษณะที่ 3 (Cluster 3) แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมที่มีคุณค่าแต่ยังไม่มีการพัฒนาหรือส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีอยู่จำนวนมากที่สุด เช่น สิมเก่าบ้านสะเดา สิมเก่าวัดบ้านคูน ชุมชนโบราณบ้านน้ำอ้อมน้อย บ้านคอนกาม บ้านพงพรต เป็นต้น

เมื่อวิเคราะห์ผลประเมินจากการสำรวจ สังเกตการณ์ ในพื้นที่ทั้ง 3 ชั้นลักษณะ พบว่า (1) สิ่งบริการและโลจิสติกส์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชั้นลักษณะที่ 3 (Cluster 3) มีผลการประเมินน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ย 1.56 รองลงมา คือ (2) สิ่งบริการและโลจิสติกส์การท่องเที่ยว ในพื้นที่ชั้นลักษณะที่ 2 (Cluster 2) มีค่าเฉลี่ย 1.63 และ (3) สภาพมาตรฐานศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ในพื้นที่ชั้นลักษณะที่ 3 (Cluster 3) มีค่าเฉลี่ย 1.95 ตามลำดับ (รูปที่ 5)

รูปที่ 4 สภาพทั่วไปของแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

Figure 4 Enviroment of historical attraction sites in Sisaket Province

รูปที่ 5 ผลการวิจัยและการวิเคราะห์บริบทด้านการท่องเที่ยวของแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม

Figure 5 Research results and the analysis of the tourism context of historical attraction sites

5.2 ผลการศึกษาปัญหา ความต้องการ และคุณภาพมาตรฐานของสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัย ด้านปัญหา ความต้องการ และคุณภาพมาตรฐานของสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นส่วนตัวแปรสำคัญที่นำไปสู่ข้อเสนอแนะและการสร้างแนวทางการออกแบบทางกายภาพ โดยแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการเข้ามาใช้งานยังแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 250 คน ให้ความเห็นต่อตัวแปรเชิงปฏิบัติการ 10 รายการย่อย พบว่า (1) องค์ประกอบด้านโลจิสติกส์การท่องเที่ยว มีคะแนนความพึงพอใจน้อยที่สุด ($\bar{X}=2.65$, $S.D.=1.22$) เช่น บริการด้านตู้กดเงินสด จุดปฐมพยาบาลฉุกเฉิน สัญญาณสื่อสารทั้งโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ตสาธารณะ รวมถึงการใช้พลังงานทางเลือกหรือพลังงานทดแทนในแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม ลำดับรองลงมา คือ (2) อาคารห้องน้ำ ($\bar{X}=2.71$, $S.D.=0.91$) เช่น สภาพและความสะอาดภายนอกและภายในอาคารห้องน้ำ ความกลมกลืน ความมีอัตลักษณ์สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อม รวมถึงการตอบสนองต่อการใช้งานสำหรับทุกคน ลำดับที่ (3) คือ องค์ประกอบมาตรฐานความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}=2.83$, $S.D.=1.08$) เช่น ความปลอดภัยของทางเดิน กล้องวงจรปิด การป้องกันอัคคีภัยและดับเพลิง

ทั้งนี้ในรายละเอียด พบว่า สิ่งที่มีผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจน้อยที่สุด และต้องการให้มีการพัฒนามากที่สุด คือ (1) การตอบสนองต่อการใช้งานสำหรับทุกคนของอาคารบริการนักท่องเที่ยว ($\bar{X}=2.26$, $S.D.=0.98$) โดยเฉพาะการเข้าถึงของผู้พิการและผู้สูงอายุ (2) มาตรฐานจุดจอดรถและทางสัญจร ($\bar{X}=2.30$, $S.D.=0.91$) ที่ถูกมองว่าไม่ได้มาตรฐานและไม่มีระบบแยกสำหรับคนเดินและรถยนต์ และ (3) ความครบถ้วนถูกต้องของข้อมูล ป้ายข้อมูล ป้ายบอกทางและสัญลักษณ์ ($\bar{X}=2.30$, $S.D.=1.12$) ที่ยังขาดความครบถ้วน ชัดเจน และเข้าใจง่าย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ยังไม่เริ่มการพัฒนา รวมถึงความกลมกลืนกับสถานที่ (รูปที่ 6)

รูปที่ 6 ปัญหาสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

Figure 6 Problems of environmental and facility management for tourism in historical attraction sites

5.3 ผลการวิจัยจากกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้แทนหน่วยงานรัฐ หน่วยงานท้องถิ่น และชุมชนที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้แทนจากหน่วยงานรัฐ ท้องถิ่น และชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสะท้อนปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถสรุปผลได้เป็น 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) ปัญหาเชิงโครงสร้างและการบริหารจัดการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสะท้อนว่า การพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์ยังขาดการบูรณาการเชิงนโยบาย ที่สอดคล้องทั้งในระดับจังหวัดและพื้นที่ท้องถิ่น ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนหรือไม่ต่อเนื่องของแผนงานและงบประมาณ ขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ หน่วยงานท้องถิ่น และภาคประชาชน ทำให้การอนุรักษ์หรือพัฒนาพื้นที่ยังไม่มีทิศทางชัดเจน

2) ปัญหาด้านองค์ความรู้และการรับรู้ของชุมชน ซึ่งชุมชนหลายแห่งยังไม่เข้าใจคุณค่าของแหล่งประวัติศาสตร์ของตน และไม่สามารถบริหารจัดการพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขาดการประชาสัมพันธ์ และขาดการสร้างการรับรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทำให้พื้นที่ที่มีศักยภาพไม่สามารถยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้เท่าที่ควร

3) ข้อเสนอจากกระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ (1) ด้านนโยบาย ควรจัดทำแผนบูรณาการที่เชื่อมโยงทุกระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัด กลุ่มจังหวัด ไปจนถึงแผนท้องถิ่น โดยมีจุดร่วมในเรื่องศิลปกรรมและมรดกวัฒนธรรม (2) ด้านการพัฒนาศักยภาพองค์กร โดยเสริมสร้างองค์ความรู้ทั้งในเรื่องการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และ (3) ด้านพื้นที่และการออกแบบ ควรพัฒนาแหล่งศิลปกรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมสมัย ผ่านการออกแบบเชิงวัฒนธรรมที่ตอบสนองทั้งคุณค่า ความงาม อัตลักษณ์ท้องถิ่น การใช้งาน และการเข้าถึงของทุกคน

6. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษานี้มีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและเสนอแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยเน้นการบูรณาการบริบททางกายภาพ ความต้องการ

ของเจ้าของพื้นที่ และการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนแนวคิดเรื่องคุณค่าทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งสาระสำคัญของผลการวิจัยสามารถสรุปได้ใน 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1) การวิเคราะห์บริบทและสภาพของแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม

การสำรวจภาคสนามในจังหวัดศรีสะเกษครอบคลุมพื้นที่ 85 แห่ง ใน 39 ตำบล 14 อำเภอ จำแนกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ ชุมชนโบราณ วัดและศาสนสถาน สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ย่านเก่า อนุสรณ์สถาน และแหล่งโบราณคดี พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนชนบท (49 แห่ง) มีความหลากหลาย และมีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมสูง แต่ที่ยังไม่ผ่านการพัฒนาเพื่อรองรับกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ

ประเด็นที่สำคัญ คือ แหล่งที่มีศักยภาพเชิงประวัติศาสตร์และศิลปกรรมจำนวนมากยังขาดการเชื่อมโยงสู่ระบบการจัดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในด้านบริการพื้นฐาน เช่น ตู้กดเงินสด ระบบสื่อสาร พลังงานทางเลือก และสิ่งบริการต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ ซึ่งส่งผลต่อประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้เชิงคุณค่าของท้องถิ่น ส่วนใหญ่อยู่ในชั้นลักษณะ (Cluster) ที่ 2 และ 3 ซึ่งยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีระบบ (Tourism Infrastructure) และยังพบว่าการขาดการตีความคุณค่าและความไม่สอดคล้องกับภูมิทัศน์ ส่งผลให้ศักยภาพเชิงท่องเที่ยวของพื้นที่คุณค่าเหล่านี้ไม่สามารถดึงดูดผู้เยี่ยมชมได้อย่างยั่งยืน

2) ความต้องการและคุณภาพมาตรฐาน

ผลจากแบบสอบถามความพึงพอใจจากมุมมองของกลุ่มตัวอย่าง 250 คน ในพื้นที่ศึกษา ชี้ให้เห็นว่า ความต้องการหลักอยู่ที่การพัฒนาระบบกายภาพที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) โลจิสติกส์การท่องเที่ยว คือ การขาดจุดบริการพื้นฐานในพื้นที่ เช่น ตู้กดเงินสด หรือจุดปฐมพยาบาล (2) ส่วนบริการและอาคารห้องน้ำ โดยผลการศึกษา พบว่า ปัญหาความสะอาด การเข้าถึง และความสอดคล้องกับอัตลักษณ์พื้นที่เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาร่วมด้วย และ (3) ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะทางเดิน พื้นที่เปียก และการเตรียมความพร้อมด้านอุบัติเหตุ ซึ่งองค์ประกอบสำคัญข้างต้นสอดคล้องกับการสำรวจภาคสนาม ในพื้นที่ชั้นลักษณะที่ 2 และ 3 ที่ยังมีความต้องการการพัฒนาคุณภาพมาตรฐาน โดยเฉพาะในด้านโครงสร้างพื้นฐานที่จะส่งผลให้เกิดการเข้าถึงและใช้งานได้ดีมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ข้อค้นพบสำคัญที่กลุ่มตัวอย่างเห็นว่ายังมีผลประเมินอยู่ในระดับ น้อย-ปานกลาง และควรมีการพัฒนาบริการพื้นฐานอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมกับระบบการจัดการพื้นที่และบริการที่มีมาตรฐาน ได้แก่ (1) การเข้าถึงและใช้งานของทุกคน (Universal Design) (2) มาตรฐานทางสัญญาณและจุดจอดรถ และ (3) ข้อมูลและการสื่อสารเชิงพื้นที่ ตามลำดับ

3) ข้อเสนอจากกระบวนการมีส่วนร่วม จากปัญหาเชิงนโยบายสู่แนวทางการออกแบบ

ข้อมูลจากเวทีการระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์ และประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มผู้แทนหน่วยงานราชการ ท้องถิ่น และชุมชนเครือข่ายในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นปัญหา 3 ด้าน คือ (1) ด้านนโยบาย ขาดแผนบูรณาการและงบประมาณที่ต่อเนื่องระหว่างหน่วยงานรัฐ ท้องถิ่น และชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนยังอยู่ในระดับปฏิบัติการมากกว่าการกำหนดทิศทาง ส่งผลให้การออกแบบพื้นที่ท่องเที่ยวขาดอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น และยังไม่สามารถสะท้อนทุนวัฒนธรรมที่แท้จริงของพื้นที่ได้อย่างเต็มที่ (2) ด้านการบริหารจัดการ ยังขาดองค์ความรู้ในการดูแลพื้นที่อนุรักษ์ และยังขาดการประเมินศักยภาพแหล่งประวัติศาสตร์ในเชิงยุทธศาสตร์ และ (3) ด้านการพัฒนาและส่งเสริม ขาดการพัฒนาและส่งเสริมทั้งในเชิงกฎหมายและการออกแบบรวมถึงการขาดชุดความรู้ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเป็นสื่อเรียนรู้ และขาดกลไก และแนวทางการพัฒนาจากแหล่งชั้นลักษณะที่ 3 ที่ยังไม่มีการพัฒนาไปสู่ชั้นลักษณะ 2 และชั้นลักษณะที่ 1 ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัดได้ในอนาคต

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

ผลการประเมินจากการสำรวจบริบท พบว่า สิ่งบริการและโลจิสติกส์การท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก มีผลประเมินด้านคุณภาพมาตรฐานในระดับ น้อย-ปานกลาง สอดคล้องกับผลแบบสอบถามจำนวน 250 คน ที่พบว่า องค์ประกอบ

ด้านโลจิสติกส์การท่องเที่ยว มีคะแนนความพึงพอใจน้อยที่สุด รวมถึงอาคารห้องน้ำและองค์ประกอบมาตรฐานความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องมีการพัฒนาในลำดับแรก ๆ การวิจัยครั้งนี้ยังสะท้อนให้เห็นปัญหาเชิงระบบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยการอภิปรายผลสามารถจัดแบ่งเป็น 5 ประเด็นสำคัญ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) การกำหนดแนวคิดสำคัญของท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และการเชื่อมโยงคุณค่าทางประวัติศาสตร์สู่ประวัติศาสตร์ร่วมสมัย

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าจังหวัดศรีสะเกษมีแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมสูง แต่ยังขาดกลไกในการตีความ (Interpretation) รวมถึงยังขาดเครื่องมือเชิงพื้นที่ ที่สามารถถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมให้ผู้มาเยือนสามารถรับรู้และเข้าใจได้อย่างเป็นระบบ และสามารถเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ดั้งเดิมกับการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งแหล่งมรดกต้องสามารถเล่าเรื่องราวและให้ประสบการณ์ที่มีความหมายกับผู้มาเยือน และการจัดการมรดกวัฒนธรรมควรใช้การออกแบบพื้นที่สาธารณะที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างกลมกลืน การวางแผนทางพัฒนาจึงควรตั้งอยู่บนฐานแนวคิดการตีความประวัติศาสตร์ร่วมกับยุคสมัย และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการเล่าเรื่องสามารถส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวกลายเป็นพื้นที่เรียนรู้ทางวัฒนธรรม (cultural learning space) อย่างยั่งยืน โดยผลจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิจัยสะท้อนการกำหนดแนวคิดของการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ คือ (1) คงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (2) ความโดดเด่น สอดคล้องกับบริบทดั้งเดิม สวยงาม สะอาด (3) การใช้งานง่าย ทุกคน ทุกวัย สามารถใช้งานร่วมกันได้ และ (4) ความปลอดภัยในการใช้งาน

2) การพัฒนาสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ต้องให้ความสำคัญกับผลกระทบทางด้านมุมมองที่มีต่อแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม

จากผลการสำรวจพบว่าแหล่งประวัติศาสตร์จำนวนมากในพื้นที่ชนบท (ชั้นลักษณะที่ 2 และ 3) ยังไม่ได้รับการพัฒนาด้านภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมอย่างเป็นระบบ โดยทุกองค์ประกอบทางกายภาพตั้งแต่จุดทางเข้า จุดบริการ ไปจนถึงสิ่งปลูกสร้างเสริมต่าง ๆ ต้องเชื่อมโยงกันอย่างมีแบบแผน ทั้งนี้ควรคำนึงถึงภูมิสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมพื้นที่โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ศรีสะเกษที่ควรถูกสะท้อนผ่านการออกแบบองค์ประกอบต่าง ๆ ขั้วระวางการพัฒนาโดยละเอียดผลกระทบด้านทัศนียภาพอาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวสูญเสียคุณค่าเชิงภาพลักษณ์และการรับรู้ของผู้มาเยือน การออกแบบภูมิทัศน์ที่ดีจึงไม่ใช่เพียงเพื่อความสวยงาม แต่ต้องประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ชัดเจนและยั่งยืน ช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจของชุมชน และการออกแบบควรคำนึงถึงการไม่บดบัง (Obstruction) ความไม่แปลกแยก (Alienation) การไม่คุกคาม (Threaten) และการไม่รบกวน (Disturbance) แต่ต้องคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของพื้นที่ดั้งเดิมและส่งเสริมประสบการณ์ทางอารมณ์แก่ผู้มาเยือนด้วย

3) ควรส่งเสริมให้มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดวิธีการจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม

ข้อมูลจากการวิจัย พบว่า ระบบการจัดการขยะ น้ำเสีย และการใช้พลังงานทดแทนในแหล่งประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ยังไม่มีความพร้อมเท่าที่ควร ทั้งนี้สะท้อนถึงข้อจำกัดในการวางระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งการบริหารแหล่งประวัติศาสตร์มักเน้นการอนุรักษ์กายภาพ โดยไม่ได้บูรณาการเรื่องความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมในแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม จึงควรให้ความสำคัญเรื่องความสะอาด ความเป็นระเบียบ และระบบการจัดการสาธารณูปโภค (เช่น น้ำเสีย ขยะ พลังงาน) อย่างยั่งยืน มิติสิ่งแวดล้อมเป็น 1 ใน 10 องค์ประกอบจากผลการวิจัย จึงควรกำหนดแนวทางการจัดการเชิงระบบโดยควรมีหรือจัดให้มี (1) ระบบการจัดการขยะ เช่น การกำหนดจุดทิ้งขยะ การคัดแยกขยะ การกำจัด และการนำกลับมาใช้หรือการหมักเวียน เป็นต้น (2) ระบบการจัดการน้ำเสีย ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากน้ำทิ้งในห้องน้ำ ร้านค้า ร้านอาหาร ซึ่งต้องคำนึงถึงคุณภาพน้ำเสียก่อนปล่อยสู่ระบบระบายน้ำสาธารณะ

หรือแหล่งธรรมชาติ และ (3) ระบบการจัดการด้านมลพิษและสารแปลกปลอม เช่น ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย หรือสารเคมีที่ใช้ในงาน ภูมิทัศน์และงานทำความสะอาด จำเป็นต้องมีการควบคุม และกำหนดวิธีการจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม

4) การจัดการความปลอดภัยทั้งด้านสวัสดิภาพและทรัพย์สิน และความปลอดภัยจากอุบัติเหตุและสุขอนามัย

ผลการประเมินด้านการจัดการความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวยังอยู่ในระดับน้อย โดยเฉพาะในประเด็นพื้นที่ เปลี่ยว การขาดทางเดินที่ปลอดภัย และจุดปฐมพยาบาล ซึ่งความปลอดภัยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว คุณภาพ ทั้งนี้ความปลอดภัยครอบคลุมถึงโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ (1) ความปลอดภัยด้านสวัสดิภาพและทรัพย์สิน (security) แนวทางการจัดการความปลอดภัยควรมีทั้งมาตรการเชิงกายภาพ เช่น กล้องวงจรปิด แสงสว่าง อุปกรณ์ช่วยชีวิต และ มาตรการเชิงระบบ เช่น การกำหนดจุดเสี่ยง การตรวจสอบร่วมกับชุมชน และ (2) ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุและสุขอนามัย (safety) เช่น การปรับปรุง และเตรียมพื้นที่ให้มีความปลอดภัย การดูแลเส้นทางเดินในแหล่งท่องเที่ยวให้ปลอดภัย รวมถึงการจัดให้มีอุปกรณ์เพิ่มความปลอดภัยและอุปกรณ์ช่วยเหลือ การเข้าถึงบริการฉุกเฉิน และระบบเตือนภัย ในบริบทของพื้นที่ โบราณสถานซึ่งมีโครงสร้างเก่า ต้องออกแบบความปลอดภัยบนพื้นฐานของความเคารพต่อโบราณสถาน โดยไม่สร้างความเสียหายต่อแหล่งเดิม การจัดทำระบบป้ายเตือนที่ชัดเจน มีเส้นทางเดินที่รองรับผู้สูงอายุหรือผู้พิการ หรือจุดพักที่มีแสงสว่าง เพียงพอเป็นกลไกพื้นฐานที่ควรจัดเตรียม

5) พัฒนาลิขสิทธิ์อำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการใช้งานของคนทุกคน (Universal Design) และการท่องเที่ยวสำหรับทุกคน (Tourism for All)

ประเด็นที่มีความสำคัญในผลการวิจัย คือ ความต้องการการออกแบบที่รองรับผู้ใช้งานทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่ม ผู้สูงอายุและผู้พิการ ซึ่งสะท้อนแนวคิด Tourism for All และ Universal Design อย่างชัดเจน แนวทางการออกแบบครอบคลุมทั้ง 7 หลักการการออกแบบเพื่อทุกคน โดยคำนึงถึงข้อกำหนด กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และผสมผสานกับอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมของพื้นที่ เช่น การออกแบบห้องน้ำให้สะอาด เข้าถึงง่าย และสอดคล้องกับบริบทศิลปกรรมท้องถิ่น การวางทางลาด การจัดพื้นที่จอดรถคนพิการ และระบบสื่อสารที่เข้าใจง่าย เช่น ป้ายสัญลักษณ์ขนาดใหญ่ หรือเสียงแบบโต้ตอบระหว่าง ผู้ใช้งาน (interactive) แนวทางเหล่านี้ไม่เพียงแต่ตอบโจทย์ความเท่าเทียมในสังคม แต่ยังช่วยเสริมศักยภาพในการดึงดูด นักท่องเที่ยวหลากหลายกลุ่ม เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมภาพลักษณ์พื้นที่ท่องเที่ยวคุณภาพที่เป็นมิตรกับทุกคน

6.3 ข้อเสนอแนะแนวทางและการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

การอภิปรายผลข้างต้นชี้ให้เห็นว่าการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในศรีสะเกษต้องอาศัยกรอบแนวคิด แบบบูรณาการที่เชื่อมโยงมิติของทุนวัฒนธรรม การออกแบบเพื่อทุกคน และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและการเข้าถึง งานวิจัยนี้จึงได้เสนอแนวทางการพัฒนาสภาพแวดล้อมทาง กายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกเชิงประจักษ์ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในพื้นที่อื่นของประเทศไทยที่มีลักษณะ คล้ายคลึงกัน สรุปเป็นข้อเสนอแนะแนวทางและการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ได้ 2 แนวทางหลัก ดังนี้

1) แนวทางการบริหารจัดการ และนโยบายด้านการพัฒนา ถือเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมให้มีคุณภาพและมาตรฐาน ได้แก่ (1) การสร้างแผนงานและงบประมาณในการบริหารจัดการโดยการบูรณาการ การพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม ร่วมกับแนวทางการอนุรักษ์ ส่งเสริม พื้นฟู ที่ควรเชื่อมโยงกับแผนงานและ งบประมาณในระดับกลุ่มจังหวัดไปสู่ระดับพื้นที่ชุมชน ซึ่งต้องมีการจัดลำดับพื้นที่การพัฒนาโดยพัฒนาชั้นลักษณะที่ 1 ให้เป็น พื้นที่ต้นแบบหลักสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (main tourist areas) เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในชั้นลักษณะที่ 2 และ 3 ให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ (2) การสร้างกลไกและเครือข่ายการบริหารจัดการ ควรกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของหน่วยงานหลัก และหน่วยงานรอง ในการพัฒนาและส่งเสริมคุณค่าของแหล่งประวัติศาสตร์

และศิลปกรรม และ (3) การส่งเสริมคุณค่าและการกำหนดมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์จากพื้นที่แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเพื่อความยั่งยืน รวมถึงการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้คุณค่าของแหล่งประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยวเจ้าหน้าที่ และคนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชนเอง และการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

2) แนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เพื่อให้มีมาตรฐานและส่งเสริมคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม โดยกำหนดมาตรฐานและรูปแบบของสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ให้มีความชัดเจนและใช้ถือปฏิบัติในทิศทางเดียวกันทั้งจังหวัด ได้แก่ (1) สิ่งบริการและโลจิสติกส์ควรกำหนดคุณภาพและมาตรฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวให้มีเพียงพอและมีมาตรฐานเดียวกัน (2) สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการกำหนดรูปแบบและมาตรฐานโดยยึดหลักการสร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่ (Destination Image) มีมาตรฐานรองรับการท่องเที่ยวสำหรับทุกคน (Tourism for All) มีความสวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ และสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งในภาพรวมและระดับพื้นที่ (3) การจัดการด้านกายภาพ ควรมีการกำหนดมาตรฐานการจัดการสาธารณูปโภค ระบบประกอบอาคาร ความปลอดภัยสิ่งแวดล้อม และระบบการจัดการขยะ โดยมีหน่วยงานหลักในการกำกับดูแลและให้หน่วยงานท้องถิ่นสามารถปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน และ (4) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น พื้นผิวการจราจร ทางเดินสำหรับนักท่องเที่ยว ภูมิทัศน์ การจัดพื้นที่ไม้ การบำรุงรักษา ควรกำหนดคุณภาพมาตรฐาน และใช้แนวทางการพัฒนาที่ถูกหลักวิชาการด้านการอนุรักษ์ร่วมกับการสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ เช่น การกำหนดหรือควบคุมการใช้สี การใช้วัสดุที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม เป็นต้น

จากบทสรุปข้างต้น สามารถนำแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว มากำหนดใช้ในพื้นที่ศึกษา 1 พื้นที่ต้นแบบ คือ พื้นที่ต้นแบบวัดสระกำแพงใหญ่ โดยมีเหตุผล คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมครบชัดเจน ชุมชนให้ความสนใจและพร้อมเข้าร่วมพัฒนา มีเงื่อนไขทางกายภาพเหมาะสมต่อการพัฒนาและมีระบบบริการท่องเที่ยวและเป็นต้นแบบนำร่องศูนย์ท่องเที่ยวหลักที่สามารถรองรับในภาพรวมได้อย่างยั่งยืน โดยใช้กรอบหลักการและแนวทางการออกแบบจากข้อเสนอแนะ คือ (1) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และการเชื่อมโยงคุณค่าทางประวัติศาสตร์สู่ประวัติศาสตร์ร่วมสมัย (2) ให้ความสำคัญกับผลกระทบทางด้านมุมมองที่มีต่อแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม เน้นความสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม เช่น ความเหมาะสมของวัสดุการออกแบบที่สะท้อนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (3) ส่งเสริมให้มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (4) จัดการความปลอดภัยด้านสวัสดิภาพ ทรัพย์สิน ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ และสุขอนามัย และ (5) ให้ความสำคัญกับการใช้งานของคนทุกคน และการท่องเที่ยวสำหรับทุกคน เช่น การออกแบบทางเดิน ลานจอดรถ หอพักน้ำ สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ/ผู้พิการ พื้นที่ต้นแบบนี้สามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และเป็นตัวอย่างสู่พื้นที่อื่น ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีทุนทางวัฒนธรรมสูงแต่ยังไม่ได้การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ (รูปที่ 7)

รูปที่ 7 ตัวอย่างการออกแบบตามข้อเสนอแนะของการศึกษา
(กรณีศึกษาวัดปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ)

Figure 7 An experiment of environmental and facility design according to the study's recommendations
(Case study of Wat Prasat Sa Kamphaeng Yai, Uthumphon Phisai District, Sisaket Province)

6.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

การต่อยอดทางวิชาการ และแนวคิดการพัฒนากระบวนกรกายภาพ ที่ควรมุ่งเน้นด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก และการจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม จากการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1) ขอบเขตของการใช้ประโยชน์พื้นที่แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม ควรมีการบูรณาการภาพรวมของนโยบายการพัฒนาในระดับกลุ่มจังหวัด ระดับจังหวัด และท้องถิ่น ที่ควรมีการสร้างองค์ความรู้แก่หน่วยงานท้องถิ่นและชุมชน การประชาสัมพันธ์คุณค่า รวมถึงการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรม

2) การวิจัยครั้งนี้ทำการวิจัยโดยระบุถึงประเด็นปัญหาและความต้องการในภาพรวม การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาในรายละเอียดแต่ละประเด็น โดยกำหนดการออกแบบและกำหนดมาตรฐานทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนสู่การใช้ประโยชน์ด้านการพัฒนาภาพในพื้นที่เฉพาะอย่างเป็นระบบ

3) เพื่อให้เกิดกลไกการขับเคลื่อนในการพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรมที่ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ จึงควรมีการวิจัยด้านการสร้างกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน การให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก และการจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในครั้งถัดไป

เอกสารอ้างอิง

- Amloy, A. (2025). The analysis of the role of cultural landscape elements supporting cultural tourism in the Yom River Basin, Ban Tuek Subdistrict, Si Satchanalai District, Sukhothai Province. *Parichart Journal*, 38(1), 125–142. <https://doi.org/10.55164/pactj.v38i1.275530> (in Thai)
- Anambut, R., & Sukolratnametee, S. (2017). Guideline for the management of cultural environment to mitigate visual impacts. *NAJUA: Architecture, Design and Built Environment*, 30, D–37. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA-Arch/article/view/71006> (in Thai)
- Annamalah, S. (2023). The role of open innovation and a normalizing mechanism of social capital in the tourism industry. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 9(2), 100056. <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100056>
- Baloglu, S., & McCleary, K. W. (1999). A model of destination image formation. *Annals of Tourism Research*, 26(4), 868–897. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00030-4](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00030-4)
- Birer, E., & Adem, P. Ç. (2022). Role of public space design on the perception of historical environment: A pilot study in Amasya. *Frontiers of Architectural Research*, 11(1), 13–30. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2021.09.003>
- Pratum, B., Onchan, P., Damrongwatana, C., & Kaenamkaew, D. (2018). A studying readiness tourism by the community of facility management at Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province. *Journal of MCU Nakhondhat*, 5(1), 70–78. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/view/153398> (in Thai)
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Press.

- Çakmak, E., Lie, R., & McCabe, S. (2018). Reframing informal tourism entrepreneurial practices: Capital and field relations structuring the informal tourism economy of Chiang Mai. *Annals of Tourism Research*, 72, 37–47. <https://doi.org/10.1016/J.ANNALS.2018.06.003>
- Department of Tourism. (2013). *Tourism site quality standard criteria manual (historical and cultural attraction)*. Ministry of Tourism and Sports. (in Thai)
- Department of Tourism. (2014). *Tourism destination management guideline*. Ministry of Tourism and Sports. (in Thai)
- Di Giovine, M. A. (2008). *The heritage-scape: UNESCO, world heritage, and tourism*. Lexington Books.
- Du Cros, H., & McKercher, B. (2020). *Cultural tourism* (3rd ed.). Routledge.
- Higham, C. (2014). *Early Mainland Southeast Asia*. River Books.
- Jarutach, T. (2015). *Universal design guide book*. Thepphen Vanit Printing Press (in Thai)
- Jarutach, T. (2018). *Universal design: Design for all*. Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- McKercher, B., & Du Cros, H. (2002). *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*. Routledge Press.
- Ministry of Natural Resources and Environment. (2020). *Cultural heritage sites and preservation in Northeast Thailand*. Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (in Thai)
- Nakkhieo, W., Inpata, B., Wannathong, S., & Sararat, T. (2025). Dvaravati in Sisaket: Ancient communities and historical evidence in the Mun–Huai Thap Than river basin during the 7th–11th centuries CE. *Thammasat Journal of Liberal Arts*, 25(1), 256–286. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/liberalarts/article/view/281946> (in Thai)
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2019). *Inventory of historical and artistic sites in Thailand*. ONEP. (in Thai)
- Janmouen, P., Mekhawan, C., Phimchai, M., Chanthepa, A., Tosing, N., Kumphan, T., Saman, N., Mulkakul, C., Noppolkrang, C., Siriwetachaphan, A., Boonsong, K., Phanchan, D., Phongkhla, P., Khongkhao, P., Kamnuan, S., & Thammaniyom, A. (2019). *Logistics system for tourism connectivity along the Thai-Lao Mekong River: A case study of the Mukdahan-Savann-Seno and Nakhon Phanom-Tha Khaek special economic zones: Final report*. Office of the Science, Research and Innovation Promotion Commission. (in Thai)
- Sararat, T. (2021). Historical of Sisaket. In A. Cherdchu (Ed.), *Sisaket: Sisaketkarnpim*. (in Thai)
- O'Reilly, D., & Scott, R. (2015). Moated sites of the Iron Age in the Mun River Valley, Thailand: New discoveries using Google Earth. *Archaeological Research in Asia*, 34(3), 9-18. <https://doi.org/10.1016/j.ara.2015.06.001>
- Smalley, W. A. (1988). *Linguistic diversity and national unity: Language ecology in Thailand*. University of Chicago Press.

- Srithong, T., Tongtip, T., Sutthajitto, P. C., Sermsupt, P., Wongpakdee, C., & Phrakhrusumethchandhasiri. (2020). Religious and cultural tourism in the Lower Northeast region of Thailand: History routes and network strengthening in ASEAN community. *Pañña Panithan Journal*, 5(2), 56–68. (in Thai)
- UNESCO. (2016). *Culture: Urban future—Global report on culture for sustainable urban development*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Yamane, T. (1967). *Statistics: An introductory analysis* (2nd ed.). Harper and Row.
- Yimsrual, S. (2018). Tourism facilities and landscape design guideline for natural hot spring tourist attraction. *Journal of Environmental Design*, 5(2), 101–129. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jed/article/view/203345> (in Thai)